

V TIIVISTELMÄ

1. Riista- ja Kalatalouden tutkimuslaitoksella on havainnontekijäverkosto, jossa on noin 550 jäsentä ja joka kattaa koko Suomen. Tälle verkostolle on jo useamman vuosikymmenen ajan lähetetty säännöllisesti riistatiedusteluja, joihin tämä tutkielma perustuu. Aineistosta on otettu mukaan metsäkanalintumme metso, teeri, pyy ja riekko, muista lajeista kettu, myyrät ja hiiret sekä metsämarjoistamme mustikka ja puolukka. Tutkittavana oleva ajanjakso on marjojen osalta kuusitoista vuotta, muiden lajien osalta seitsemäntoista vuotta (1954-1969/70). Havainnontekijät ovat vuosittain kahteen kertaan, kevättalvella ja syksyllä, arvioineet kyseisten lajien suhteellisen runsauden ja muutoksen verraten tilannetta vuotta aikaisemmin olleeseen. Tutkielmassa käytetään näitä suhteellisia kannan runsautta ja muutosta kuvaavia indeksilukuja.

2. Tutkimus jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tutkitaan aineiston perusteella kyseisten eläinlajien ja marjasadon runsaudenvaihteluja ja niissä mahdollisesti ilmeneviä säännönmukaisuuksia. Samalla verrataan aineistoa muuhun saatavana olevaan materiaaliin tarkoituksena tutkia aineiston luotettavuutta. Mainitsemisen arvoinen on se seikka, että riistatiedusteluaineistosta vain osa julkaistaan vuosittain ja että tämän osan luotettavuuteen on kiinnitetty melko vähän huomiota. Toisaalta tiedusteluaineistosta suuri osa on sellaista, jota ei olla vielä ollenkaan käsitelty, saati julkaistu. Tämän työn puitteissa mm. metsämarjat kuuluvat tähän ryhmään.

3. Toisessa osatutkimuksessa on yritetty selvittää käsiteltävänä olevien eläin- ja kasvilajien keskinäisiä suhteita. Tätä tarkoitusta varten on aineisto ajettu tietokoneella, joka on laskenut mm. eri lajien runsaus- ja muutosarvojen välisiä korrelaatioita. Näin on tutkittu marjasadon runsauden mahdollista vaikutusta sekä metsäkanalintujen että pikkujyrsijöiden runsaudenvaihteluihin. Kettu käyttää ravinnokseen sekä pikkujyrsijöitä että metsäkanalintuja, korrelaatioiden avulla on etsitty mahdollista vuorovaikutusta. Myös metsäkanalintujen ja pikkujyrsijöiden kannanvaihteluita on verrattu toisiinsa. Tällä on haluttu tutkia olisiko mahdollisesti jokin yhteinen tekijä, joka samanaikaisesti säätelisi molempien eläinryhmien runsaudenvaihteluja.

4. Eri eläinlajien runsaudenvaihteluja tiedusteluaineiston perusteella tutkittaessa on ilmennyt, että jos kyseessä on laji, jonka kannanvaihtelut ovat nopeita ja jyrkkiä, on menetelmä melko hyvä. Jos lajin runsaudenvaihtelut sensijaan ovat hitaita, on menetelmä huono.

Metson ja teeren kannanvaihteluista antaa aineisto melko samankaltaisen kuvan. Havaintokauden alussa hyvinä lintuvuosina erottuvat 1954 ja osittain 1955. Tästä kannat laskivat romahdusmaisesti ollen jälleen runsaita 1959 syksystä aina 1963 kevättalveen. Tämän jälkeen erottuu vielä kolmas "huippu", joka sijoittuu vuoden 1966 tienoille ja on teorellä selvempi kestäen useamman vuoden kuin metsolla. Pyyn runsaudenvaihteluista antaa aineisto tosin samansuuntaisen, mutta paljon epäselvemmän kuvan. Riekosta on mukana vain Oulun ja Lapin läänien tulokset. Aineiston mukaan tapahtuvat näiden kahden alueen kannanvaihtelut osittain eri aikaan.

Kettukannan runsaudenvaihteluista antavat tiedustelujen runsaus- ja muutosarvot erilaisen kuvan. Havainnontekijöitten vastaukset ovat tässä suhteessa epäluotettavia. Runsausarvojen mukaan havaintokauden alussa oli kanta useamman vuoden ajan runsas, mutta jo vuodesta 1959 aina havaintokauden loppuun asti heikko tai enintään keskinkertainen. Muutosarvojen mukaan kanta sensijaan on ollut havaintokauden loppupuoliskon aina vuodesta 1961 lähtien keskinkertainen ^{hieman} tai sitä voimakkaampi. Kettukannan suhteellisen runsauden selville saamiseksi tuntuu tiedustelumenetelmä soveltuvan huonosti.

Pikkujyr sijäkannan runsaudenvaihtelut ovat tämän aineiston mukaan selviä, jyrkkiä ja säännöllisiä. Huippivuodet seuraavat toisiaan neljän vuoden välein. Tämän eläinryhmän kannanvaihtelujen selville saamiseksi näyttää menetelmä soveltuvan hyvin.

Metsämarjasadot vaihtelevat aineiston mukaan eri vuosina hyvinkin paljon. Mustikka- ja puolukkasadot ovat melkein poikkeuksetta samansuuruisia. 5. Metsäkanalintukantojen ja marjasadon keskinäistä suhdetta tutkittaessa ei tuloksista riekon osalta voida vetää mitään johtopäätöksiä. Muiden lajien suhteen voidaan yleistäen sanoa, että useimmiten, kun marjasato on ollut keskinkertaista parempi, on lintuja ollut keskinkertaista vähemmän ja päinvastoin lintukantojen ollessa keskinkertaista voimakkaampia, on marjasato-muutamaa poikkeusta lukuunottamatta onnistunut keskinkertaista huonommin.

Kettukannan ja metsäkanalintukantojen väliset tiedusteluaineistoon perustuvat korrelaatiot ovat siksi hajanaisia, ettei niiden perusteella voida osoittaa ketulla olevan osuutta metsäkanalintujen runsaudenvaihteluihin. Aivan samanlainen tulos on saatu kettukannan ja pikkujyr sijäkantojen välisiä korrelaatioita tutkittaessa.

Mustikka- ja puolukkasadolla ei tämän tutkimuksen perusteella ole vaikutusta pikkujyr sijäkantojen runsaudenvaihteluihin, Metsäkanalintu- ja pikkujyr sijäkantojen runsaudenvaihtelut eivät myöskään tapahdu samanaikaisesti.

6. Työn edistyessä on tuloksissa ilmennyt eräitä erikoispiirteitä, jotka ovat vaatineet tarkempaa tarkastelua. Näitten piirteitten syitä

ja vaikutusta tulosten tulkintaan selvitettyä muodostui tavallaan kolmas, tosin suppeampi, osa. On ilmennyt, että havainnontekijöitten arviointeihin heijastuvat ainakin osittain vastaajien omat toiveet eri lajien runsaussuhteista. Jos on kyseessä haluttu laji, kuten metso, arvioivat havainnontekijät sen runsauden helposti jatkuvasti keskinkertaista niukemmaksi, koska he toivoisivat metsoa olevan enemmän. Jos taas kyseessä on vähemmän tärkeä tai epäsuosittu laji (esim. pikkujyrsijät), "tuntuu" sitä helposti olevan keskinkertaista runsaammin. Tämä erilainen suhtautuminen lajeihin ilmenee parhaiten koko havaintokauden käsittävässä keskiarvoissa (metsolla I, 57, pikkujyrsijoilla 2, I6). Edelläesitetyn lisäksi saattaa objektiivisen arvioinnin tekemistä häiritä tunneperäinen suhtautuminen kyseiseen lajiin (lähinnä kettuun).